

УДК 378. 011.3-051

Олена Переворська, Дар'я Ляшенко

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ДЕФЕКТОЛОГІВ ДО КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

А Розглянута проблема формування професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи. Встановлено, що формування цієї готовності буде ефективнішим, якщо застосовувати інтерактивні технології навчання, спрямовані на покращення у студентів-старшокурсників усіх компонентів готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: професійна готовність, фахівець-дефектолог, корекційна робота, інтерактивні технології навчання.

Олена Переворская, Дарья Ляшенко. Формирование профессиональной готовности будущих специалистов-дефектологов к коррекционной работе.

А Рассмотрена проблема формирования профессиональной готовности будущих специалистов-дефектологов к коррекционной работе. Установлено, что формирование этой готовности будет более эффективным, если использовать интерактивные технологии обучения, направленные на улучшение у студентов-старшекурсников всех компонентов готовности к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная готовность, специалист-дефектолог, коррекционная работа, интерактивные технологии обучения.

Olena Perevorska, Daria Liashenko. Forming future defectologists' professional readiness for remedial work.

S The problem of formation of the professional readiness of the future specialists in defectology for correctional work is considered. It is defined, that the formation of this readiness would be more effective if interactive technologies of studying aimed at improving senior students in all components of readiness for professional work are used.

Key words: professional readiness, specialist defectologist, correctional work, interactive technologies of studying.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства все більше значення набувають проблеми професійної підготовки педагогічних кадрів, які повинні забезпечити ефективність навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціальних і загальноосвітніх навчальних закладах. З огляду на це, перед вищою дефектологічною освітою постало завдання – забезпечити підготовку майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи, сформувати достатньо високий рівень їхньої готовності до професійної діяльності, зокрема за допомогою інтерактивних технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування професійної культури майбутнього спеціаліста, забезпечення його готовності до практичної педагогічної діяльності досліджувалися багатьма вченими, серед яких І. Зязюн, В. Кремень, С. Миронова, С. Семиченко та ін. Підготовка педагогічних кадрів для потреб спеціальної школи у різні роки була предметом посиленої уваги таких учених, як В. Бондар, А. Колупаєва, В. Синьов, М. Шеремет та ін., які зробили вагомий внесок у розроблення теорії та методології підготовки майбутніх дефектологів: обґрунтували закономірності та особливості принципів, умов,

методів навчання та висвітили основні тенденції розвитку системи фахової освіти дефектологічних кадрів. На наш погляд, недостатньо дослідженими залишаються компоненти та критерії професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів, потребують подальшого розроблення та вдосконалення форми, методи і засоби їх навчання в умовах вищого навчального закладу.

Мета дослідження полягає у підвищенні рівнів базових компонентів професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи за допомогою інтерактивних методів навчання.

Вклад основного матеріалу. Першочерговим завданням вищої дефектологічної освіти є підготовка фахівців, здатних працювати в різних типах спеціальних шкіл і в загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням. Особлива увага має бути звернена на формування готовності корекційного педагога до виконання специфічних завдань спеціальної освіти, які реалізуються шляхом корекційного впливу на розвиток особистості вихованців.

Професійна готовність студента – це особистісна якість, яка проявляється в позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності та прагненні займатися нею після закінчення

вищого навчального закладу. Вона допомагає майбутньому фахівцю успішно реалізовувати професійні функції, правильно використовувати набуті знання і досвід, зберігати самоконтроль і долати непередбачені перешкоди під час здійснення корекційної роботи.

Для визначення рівня готовності майбутніх дефектологів до професійної діяльності було проведено дослідження, в якому брали участь студенти-старшокурсники (43 особи) факультету психології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, які навчаються за напрямом підготовки «Корекційна освіта (за нозологіями)». Дослідження проходило за трьома етапами протягом усього семестру.

На першому етапі дослідження було проведено анкетування студентів, яке дозволило виявити рівень готовності майбутніх фахівців до здійснення корекційної роботи за допомогою багатопрофільної авторської анкети (24 запитання). При складанні анкети запитання підбиралися таким чином, щоб, аналізуючи відповіді майбутніх дефектологів, можна було виявити рівень сформованості у них компонентів готовності (мотиваційного, когнітивного, операційного) щодо проведення корекційної роботи, а саме: розуміння сутності корекційної роботи, принципів та умов її проведення, наявність умінь і навичок корекційної роботи, усвідомлення важливості ролі дефектолога у вирішенні проблем дітей, які мають порушення розвитку. За формою запитання анкети були як закритими, так і відкритими. Крім того, були враховані основні правила анкетного опитування: невелика кількість запитань в анкеті, запитання були зрозумілими, однозначними, короткими і відповідали освітньому рівню студентів. Спосіб заповнення анкети був індивідуальним.

Були виділені три параметри, що відповідають трьом основним структурним компонентам професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи (мотиваційному, когнітивному, операційному). Для кожного параметра визначені показники, критерії оцінки і рівні сформованості. Запитання анкети давали можливість виявити рівні сформованості базових структурних компонентів готовності студентів до корекційної роботи. Кожний компонент у структурі готовності був представлений низкою запитань. Наведемо приклади деяких з них.

Так, наявність мотиваційного компоненту готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи визначалася відповідями на перше і друге запитання анкети: «Чи може педагог-дефектолог впливати на проблеми розвитку дітей з особливими потребами та яким чином?» і «Чи цікавитеся Ви літературою з питань навчання, виховання, корекції дітей з особливими потребами, якщо «так», то якою?». Відповідь на перше запитання давала можливість виявити наявність у студентів спрямованості на роботу з дітьми, а відповідь на друге запитання давала можливість визначити інтерес майбутніх дефектологів до корекційної діяльності, усвідомлення ними необхідності вирішувати проблему покращення розвитку дітей шляхом корекційного впливу. Відповіді на третє і четверте запитання анкети («Що таке ко-

рекційна діяльність педагога-дефектолога?» і «Назвіть основні вимоги, дотримання яких забезпечує корекційно-виховну спрямованість навчання») визначали наявність у студентів когнітивного компоненту готовності цієї роботи.

Наявність операційного компонента готовності майбутніх дефектологів до корекційної роботи визначалася вирішенням проблемної ситуації: «Уявіть, що Ви працюєте вчителем математики у класі корекції. На уроці запланована звітна контрольна робота, яку Вам необхідно здати керівництву. Один із учнів цього класу хворів і не був присутнім на уроках, коли відпрацьовувалися теми, винесені на контрольну роботу. Звичайно, контрольну роботу він не напише. Ваші дії?». Відповіді студентів давали можливість оцінити, як майбутні дефектологи зможуть використовувати вміння та навички здійснювати професійну діяльність.

Аналіз відповідей студентів на запитання анкети давало нам змогу говорити про наявність основних компонентів готовності майбутніх дефектологів до корекційної роботи. Діагностика цієї професійної готовності вимагала розроблення рівнів її сформованості. Нами були визначені чотири рівні готовності: високий, достатній, середній і низький.

Високий рівень (ВР) професійної готовності до корекційної роботи характеризує майбутнього дефектолога як творчу людину, яка задоволена обраною професією; бажає працевлаштуватися за фахом; усвідомлює необхідність проведення корекційної роботи; має вичерпні професійні знання, вміння та навички. Достатньому рівню (ДР) професійної готовності до корекційної роботи відповідає майбутній фахівець-дефектолог, у якого сформовані знання щодо сутності корекційної роботи; він розуміє принципи її проведення; має бажання допомогти дітям з особливими потребами; володіє вміннями організувати навчально-виховний процес із вихованцями, але не завжди ефективно долає труднощі, що виникають під час проведення корекційної роботи. Середній рівень (СР) професійної готовності до корекційної роботи має той студент, у якого виявлені суттєві прогалини та неповні знання щодо сутності корекційної роботи, принципів та умов її проведення; він опанував загальні стратегії навчання, але не на достатньому рівні володіє конкретно-специфічними вміннями проведення корекційної роботи; усвідомлює значимість індивідуального підходу у вирішенні проблем розвитку дітей з особливими потребами. Низький рівень (НР) професійної готовності до корекційної роботи характеризує того фахівця-дефектолога, хто не виявляє інтересу до покращення розвитку дітей з особливими потребами; має недостатні знання щодо сутності корекційної роботи, принципів та умов її проведення; у якого не сформовані необхідні вміння й навички організації та проведення корекційної роботи.

Кожному рівню готовності надавалася якісна характеристика й оцінка в балах. Відповідь на кожне запитання оцінювалось за 5-бальною системою. До високого рівня готовності відносились відповіді правильні, змістовні, повні, що надавались на науковій основі. Така відповідь оцінювалася 5-ма балами. Достатній рівень готовності включав відповіді правильні, але неповні, що оцінювало-

ся 4-ма балами. До середнього рівня готовності були віднесені відповіді неточні, які мали окремі помилки, що оцінювалося 3-ма балами. Низький рівень готовності характеризувався відповідями короткими, беззмістовними, з великою кількістю помилок. Така відповідь оцінювалася 2-ма балами. Рисочка замість відповіді або позначка «не знаю» в балах не оцінювалася. Загальна кількість балів визначалася при складанні балів, отриманих за кожне запитання анкети (ВР – 20–25 балів; ДР – 15–19; СР – 10–14; НР – нижче 10).

Діагностичне дослідження, проведене на початку семестру, показало, що серед компонентів готовності краще сформованими виявилися мотиваційний та операційний компоненти (ВР – у 14 % студентів, ДР – у 32 % та ВР – у 14 %, ДР – у 12 % відповідно), гірше сформованим виявився когнітивний компонент (ДР – у 22 % студентів, СР – у 42 %, НР – у 36 %). Це може бути пояснено тим, що 58 % студентів, які брали участь у дослідженні, були вже мотиваційно спрямованими до роботи з дітьми. Дослідження загальної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи виявило високий і достатній її рівень у 10 % та – у 28 % студентів, а середній і низький – у 38 % та – у 24 % студентів відповідно. Саме показники середнього та низького рівнів готовності випускників до корекційної роботи обумовили необхідність удосконалення підготовки майбутніх фахівців-дефектологів передусім за рахунок зміщення акценту на сформованість у них базових компонентів готовності до виконання професійної діяльності.

На наш погляд, підвищення рівнів професійної готовності студентів до корекційної роботи буде ефективнішим, якщо до процесу їхньої підготовки будуть упроваджені інтерактивні методи навчання. Саме ці методи навчання були покладені в основу авторського спеціального курсу «Методика формування компонентів професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи», який запроваджений нами на другому етапі дослідження. Основна мета спецкурсу – чітке усвідомлення студентами професійно значущих ціннісних орієнтацій, удосконалення їхніх знань, умінь, навичок щодо здійснення корекційної роботи. Завдання спецкурсу: актуалізація, поглиблення та узагальнення студентами теоретичних знань з основ теорії корекції, методики роботи з дітьми, які її потребують; формування позитивного ставлення до корекційної роботи як головної складової професійної діяльності педагога-дефектолога; формування впевненості у перспективності корекційної роботи; формування необхідних педагогічних і корекційних умінь, навичок; підвищення рівня базових компонентів професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи.

До проведення цього спецкурсу студенти вже оволоділи знаннями і вміннями загальної педагогіки та психології, корекційної педагогіки спеціальної та медичної психології і т. п. Це якраз і дозволило стимулювати студентів до оптимізації знань, умінь і навичок корекційної роботи через таку діяльність, у якій вони ставали активними учасниками навчального процесу. Тому у реалізації програми спецкурсу ми використовували різні

інтерактивні методи навчання, що давало можливість значно підвищити творчий потенціал студентів, стимулювати у них розвиток професійної свідомості, творчості, формувати позитивну мотивацію, знання, вміння та навички щодо проведення корекційної роботи. Нами запропоновані такі інтерактивні методи навчання: інформаційне повідомлення, міні-лекції, мозковий штурм, аналіз історій і ситуацій (кейси), інтерактивні презентації, імітаційні (ділові), рольові ігри, запитання та відповіді, дебати, дискусії, обговорення, рухливі ігри. Використання цих методів у навчальному процесі було обумовлено особливістю запропонованої теми, метою, завданнями тренінгу.

Спецкурс містив 5 тем (36 год.). Програма спецкурсу була реалізована через упровадження сучасної педагогічної тренінгової технології, яка базувалася на інтерактивних методах навчання. Заняття проходили за чітко визначеною структурою тренінгу, у якій обов'язковими елементами були привітання, психогімнастичні вправи для релаксації, пояснення змісту та мети заняття, підведення підсумків, що включало рефлексію питань, винесених на обговорення. Принципами проведення тренінгової технології були: активність, добровільність участі, «тут і тепер», партнерське спілкування, зворотний зв'язок, конфіденційність, а також безоціночність, прийняття інших, психологічна безпека та підтримка.

Надаємо повний зміст першого тренінгу «Формування позитивного ставлення до обраної професії педагога-дефектолога».

Мета тренінгу: сформувати у майбутніх фахівців-дефектологів впевненість у правильному виборі професії, бажання працювати за обраною професією, створити і підкріпити імідж успішного фахівця-дефектолога.

Завдання тренінгу: сформувати навички спілкування та роботи в команді; розвивати вміння короткої самопрезентації; підвищити самооцінку; закріпити усвідомлення своєї унікальності; стимулювати бажання підвищити свій професійний рівень шляхом активізації творчого потенціалу; навчити майбутнього корекційного педагога знаходити вихід із будь-якої ситуації, яка може скластися в процесі його професійної діяльності.

1. Знайомство. Вправа «Герб моєї особистості». Всім пропонується намалювати уявний герб своєї особистості. Кожен учасник презентує свій герб і пояснює, чому намалював його саме таким.

2. Вправа «Правила роботи в групі». Студенти пропонують правила роботи в групі, які розміщуються на плакаті «Правила роботи групи». Серед запропонованих правил можуть бути: приходити вчасно, говорити по черзі, бути активними, слухати й чути, толерантно ставитись один до одного, правило «Піднята рука», бути пунктуальними, діяти за принципом «Тут і зараз».

3. Повідомлення теми, мети, завдань тренінгу.

4. Очікування від тренінгу. Вправа «Піщаний годинник». Студентам пропонується вирізати «піщинки» від «піщаного годинника», на яких вони мають написати про свої очікування від тренінгу.

5. Міні-лекція тренера на тему «Сутність педагогічної діяльності педагога-дефектолога».

6. Мозковий штурм. Запитання «Чого чекають

діти від педагога-дефектолога, ким він є для них?» (відповіді студентів).

7. Робота в групах. Вправа «Обов'язки педагога-дефектолога, його професійні функції». Студенти об'єднуються у 4 групи. Кожна група розробляє проект «Обов'язки педагога-дефектолога, його професійні функції». Захист проектів. Обговорення.

8. Руханка «Град». Ця вправа дає можливість зняти емоційну та м'язову напругу, підвищити згуртованість групи.

9. Робота в колі. Вправа «Якості, які мають бути притаманні педагогу-дефектологу?». Тренер вивішує плакат «Якості педагога-дефектолога». Студентам роздаються стікери, на яких вони записують декілька якостей, що мають бути у педагогів-дефектологів.

10. Робота в групах. Вправа «Портрет успішного та неуспішного педагога». Студенти об'єднані у три групи: перша група створює портрет невдалого і неуспішного педагога, вказавши на його помилки і причини такого становища; друга група описує педагога успішного і створює його портрет з перевагами, завдяки яким він став успішним; третя група повинна від імені Міністерства освіти і науки України запропонувати щось нове щодо структури, змісту освіти, методів і прийомів навчання, поглядів на урок, ролі педагога в процесі набуття учнями знань, умінь і навичок. Кожна група зачитує і захищає свій проект. Потім усі разом обговорюють ті помилки, які не потрібно допускати у своїй роботі, щоб не стати неуспішним педагогом, а також ті умови, за яких можливо стати успішним дефектологом у майбутньому.

12. Робота в групах. Вправа «Конверт проблем». Студентам потрібно сформулювати та записати на аркуші найбільші проблеми чи страхи у роботі з дітьми, що мають особливі потреби, і покласти цей аркуш до конверту. Потім ці проблеми обговорюються, надаються поради, як найкраще їх вирішити. Поради мають бути конкретними і дієвими.

13. Робота в групах. Студенти об'єднані у групи, щоб надати рекомендації педагогам та батькам, які мають дітей з особливими потребами щодо вирішення проблем розвитку цих дітей.

14. Підведення підсумків тренінгу. Вправа «Піщаний годинник». Кожний студент підходить до «піщинки» від «піщаного годинника». Якщо очікування студента від тренінгу справдилося, він переміщує «піщинку» в середину «піщаного» годинника та проговорює фразу «Для мене було корисним...».

15. Завершення тренінгу. Вправа «Рука дружиби». Кожен студент по черзі обводить на великому аркуші свою долоню, на якій фіксує свої пропозиції щодо проведення корекційної роботи.

Наприкінці семестру було проведено третій етап дослідження, на якому за допомогою повторного анкетування були виявлені рівні базових компонентів професійної готовності студентів-дефектологів до корекційної роботи: мотиваційний компонент сформований у 16 % респондентів на високому рівні, у 40 % – на достатньому, у 32 % – на середньому, у 8 % – на низькому; когнітивний компонент сформований у 18% респондентів на високому рівні, у 34 % – на достатньому, у 32 % – на середньому, у 16 % – на низькому; опера-

ційний компонент сформований у 16 % респондентів на високому рівні, у 26 % – на достатньому, у 18 % – на середньому, у 40 % – на низькому.

Динаміку рівнів професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи до та після проведеного спецкурсу показано у табл. 1:

Таблиця 1.

Порівняльний розподіл майбутніх фахівців-дефектологів за рівнями професійної готовності до корекційної роботи до та після проведення спецкурсу, %

Рівень	Мотиваційний		Когнітивний		Операційний	
	До	Після	До	Після	До	Після
Високий	14	16	0	18	14	16
Достатній	32	40	22	34	12	26
Середній	30	32	42	32	24	18
Низький	24	8	36	16	50	40

Отримані дані свідчать, що позитивні зміни прослідковуються в усіх компонентах готовності: кількість студентів з високим рівнем мотиваційного компоненту готовності зростає на 2 %, з достатнім – на 8 %, з середнім – на 2 %, з низьким – знизилася на 16 %; кількість студентів з високим рівнем когнітивного компоненту готовності зростає на 18 %, з достатнім – на 12 %, з середнім – на 10 %, з низьким рівнем знизилася на 20 %; кількість студентів з високим рівнем операційного компоненту готовності зростає на 2 %, з достатнім – на 14 %, а з середнім та низьким рівнями знизилася на 6 %, та 10 % відповідно.

Таким чином, у структурі готовності до корекційної роботи покращилися всі показники базових компонентів готовності (мотиваційного, когнітивного та операційного). Але при цьому треба звернути увагу на значне покращення когнітивного та операційного компонентів. Що стосується мотиваційного компонента, відбулося незначне покращення, адже студенти були мотиваційно спрямованими на роботу з дітьми, які мають особливі потреби ще до вступу у ВНЗ.

Висновки. Проблема формування професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи є досить актуальною та першочерговою. Проведене дослідження дало змогу встановити, що формування цієї готовності стає ефективнішим, якщо у підготовці студентів будуть застосовані інтерактивні технології навчання, зокрема сучасна педагогічна тренінгові технологія, яка була покладена в основу авторського спецкурсу «Методика формування компонентів професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи». Застосування цього спецкурсу дозволило суттєво підвищити рівні базових компонентів професійної готовності майбутніх фахівців-дефектологів до корекційної роботи.

Література

1. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці : навч. посіб / В.І. Бондар. – К. : Наш час, 2005. – 176 с.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : моногр. / А. А. Колупаєва. – К. : Саміт-Книга, 2009. – 272 с.
3. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 431 с.
4. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : моногр. / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 304 с.